

TELCİE

VII, 169; Mutarriżi, *el-Muğrib fi tertibi'l-mu'rib* (nşr. Mahmûd Fâhûrî – Abdülhamîd Muhtâr), Halep 1399/1979, II, 241-242; Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî, *et-Tedvîn fi ahbârî Kazvîn* (nşr. Azî-zullah el-Utârîdî), Beyrut 1408/1987, I, 46; Muvafakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut 1405, IV, 150; VII, 61; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), V, 93; Nevevî, *el-Mecmû'*, Beyrut 1997, IX, 248, 315-316; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* (nşr. Ali Abdülhamîd Ebü'l-Hayr – M. Vehbî Süleyman), Beyrut 1419/1998, II, 265-266; Takyyüddîn İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kübrâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), III, 149, 152-154, 160; IV, 205; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'în* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1973, III, 89, 92, 93, 134, 380; IV, 44; Şemseddin İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû'* (nşr. Ebü'z-Zehrâ Hâzîm), Beyrut 1418, IV, 35-36; V, 203; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmîd el-Fikî), Beyrut 1406/1986, IV, 265-266; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-me'âlib* (nşr. M. M. Tâmir), Beyrut 1422/2001, II, 11; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), VI, 8-9, 99; VII, 253; VIII, 94, 163; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 16; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâf*, III, 149-150; IV, 243, 298; V, 155; *el-Fetâva'l-Hindîyye*, Beyrut 1411/1991, III, 209-210; V, 49-51; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), III, 272-273; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir* (nşr. Muhammed İliş), Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), II, 313; Mustafa es-Süyûtî, *Me'âlibü'ül'n-nühâ fi şerhi Gâyeti'l-muntehâ*, Dimaşk 1380/1961, III, 4, 57; IV, 275, 378; V, 49, 213; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, Beyrut 1421, IV, 482; V, 273-276, 489, 604, 608; VI, 251, 253; C. Zeydân, *Târih*, II, 126-128; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihil'cedid*, Dimaşk 1967-68, I, 358, 385-391; II, 815; Abdülazîz ed-Dürî, *Târîhu'l-İrâkî'l-ikhtisâdî fi'l-kamî'r-râbi'si'l-hicrî*, Beyrut 1974, s. 34-35; a.mlf., "Neş'etü'l-ikhtâ' fi'l-müctemî'âtü'l-İslâmiyye", *MMİr.*, XX (1970), s. 9-12; F. Løkkegaard, *Islamic Taxation in the Classic Period*, Lahore 1979, s. 67-70; Neş'et İbrâhim ed-Düreynî, *el-Terâdî fi 'ukûdi'l-mübâdelâti'l-mâliyye*, Cide 1402/1982, s. 207-221; Muhammed Âli Bahrülulûm, *'Uyûbü'l-irâde fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 203-212; Ali Muhyiddin el-Karadâğî, *Mebde'ü'r-rızâ fi'l-ukûd*, Beyrut 1406/1985, I, 418-423; A. K. S. Lambton, *Continuity and Change in Medieval Persia*, London 1988, s. 139-140; Mustafa Demirci, *İslâmın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi*, İstanbul 2003, s. 308-311; M. Schwarz, "Some Notes on the Notion of İlfa' (Constraint) in Mu'tazilite Kalam", *JOS*, II (1972), s. 413-427; "Bey'ut-telci'e", *Mu.F*, IX, 62-69.

CENGİZ KALLEK

TELFİK

(التلفيق)

İki veya daha çok hadisi bir hadis gibi rivayet etme anlamında terim.

Sözlükte "birleştirmek" mânasına gelen **telfik**, terim olarak farklı isnadlardan gelen ve farklı lafızlarla rivayet edilen bir hadisin isnad ve metnlerinin birleştirilme-

sini ifade eder. Buna **telfiku'r-rivâyât** adı da verilir. Birbirine çelişkili gibi görünen hadisleri te'vil edip uzlaştırmaya **telfiku'l-hadis** dendiği gibi fikhî mezheplerin görüşlerini birleştirme işi için de telfik terimi kullanılmaktadır. Telfik bir musannifin birçok kaynaktan hadis aldığını, hadisin birçok tarikini bildiğini ve rivayetleri birbiriyle karşılaştırdığını göstermesi açısından önemlidir. Hadiste telfike başvurmanın faydalı yönleri olduğu gibi zararlı yönleri de vardır. Faydalı yönleri arasında ihtisar, mütâbaat, tesebbüt, şeyhlerden birinden duyulan lafızların unutulması yüzünden diğeriyle takviye edilmesi, farklı kimseler tarafından anlatılan megâzî ve siyerle ilgili hadislerdeki eksikliğin tamamlanması gibi hususlar yer alır. Sika olmayan râviyi gizleme, vicâde ve icâzet gibi yollarla alınan bir hadisi semâ yoluyla almış gibi gösterme, metrûk râvilerin meşhur olma arzularını gerçekleştirme gibi hususlar da telfike başvurmanın zararlı yönlerindedir.

Telfikin birkaç şekli vardır. 1. Bir musannifin, isnadı ve muhtevası aynı olan bir hadisi iki veya daha fazla şeyhten aldığını belirttikten sonra, "Bu hadisin lafzı falana aittir" diyerek ortak isnadı ve tercih ettiği şeyhin metnini vermek suretiyle yapılan telfik. Müslim'in, "Bana Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Ebû Küreyb rivayet etti, lafz Ebû Küreyb'indir, dediler ki ..." şeklinde başlayan hadisi (Müslim, "İmân", 16) bunun örneğidir. Telfikin en yaygın olan bu şeklinin cevazı hususunda ittifak vardır. 2. Isnadı birleştirdikten sonra metinleri de birleştirip veya metnin bir kısmını bir rivayetten, bir kısmını diğerdinden nakledip her şeyhin lafız farklarına, ziyadelerine, "had-desenâ" ve "ahberenâ" gibi rivayet sîgalarına işaret etmek suretiyle yapılan telfik. Müslim'in şu hadisi de bu türün örneği olarak zikredilebilir: "Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Muhammed b. Müsennâ ve Muhammed b. Beşşâr rivayet ettiler. Lafızları birbirine yakındır. Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, 'Bize Gunder, Şu'be'den rivayet etti' dedi. Diğerleri, 'Bize Muhammed b. Ca'fer, o Şu'be'den, o da Ebû Cemre'den rivayet etti' dediler ... Ebû Bekir rivayetinde 'men verâeküm' sözü geçmekte, 'el-mukayyer' kelimesi bulunmamaktadır" (Müslim, "İmân", 24). İbn Cüreyc ve Şu'be b. Haccâc'ın sıkça başvurduğu bu telfik şeklini mâna ile rivayet taraftarları her râvinin ziyade ve noksanının bildirilmesi şartıyla câiz görmüşlerdir. 3. İki veya daha fazla şeyhten aldığı hadisi, lafzın kime ait olduğuna veya kimin ziyade ifade kullanıp

kimin eksik rivayet ettiğine dair bir açıklama yapmadan, herhangi bir lafız farkına da işaret etmeden rivayet ederek yapılan telfik. Müslim'in, "Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Ebû Küreyb rivayet etti. İkisi de dedi ki ..." isnadıyla naklettiği hadis (Müslim, "İmân", 151) bunun bir örneğidir. Bu tarz telfikte lafzın kime ait olduğu açıkça belirtilmediği için lafızlarda ittifak bulunduğu söylenebileceği gibi farklılık olduğu da düşünülebilir. Mâna ile rivayeti câiz görenler açısından bu telfik şeklinde de bir sakınca yoktur. Ancak senedinde sika kabul edilmeyen bir râvi varsa bu tür hadisle ihticac edilmez. 4. Musannifin, isnadı ve muhtevası aynı olan bir hadisi birkaç şeyhten aldığını belirttikten sonra lafızlarının birbirine uyduğunu, birbirine yakın olduğunu, birbirini doğruladığını söyleyip onlardan aldığı mâna'yı kendi ifadeyiyle nakletmesi şeklinde yaptığı telfik. Alkame b. Vakkâs, Urve b. Zübeyr, Saîd b. Müseyyeb ve Ubeydullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan her biri Hz. Âişe'den İfk hadisini rivayet etmiş, hadisi onlardan nakleden Zührî şöyle demiştir: "Onların her biri bana Hz. Âişe hadisinin bir bölümünü nakletti. Ancak olayı, bir kısmının diğerdinden daha iyi bellediğini ve daha esaslı bir şekilde anlattığını gördüm. Ben de olayın her birinin Hz. Âişe'den rivayet ettiği şeklini kendilerinden dinleyerek belledim, bir kısmının rivayeti diğerdininkini doğruluyordu ..." (Buhârî, "Şehâdât", 15). Zührî'nin bunun ardından söz konusu hadisi tamamen kendi lafızlarıyla nakletmesi bu çeşit telfikin bir örneğidir. Urve b. Zübeyr'in Misver b. Mahreme ile Mervân b. Hakem'den dinleyip, "Her birinin rivayeti diğerdininkini tasdik ediyordu" diyerek naklettiği Hudeybiye Antlaşması'na dair rivayet de böyledir (Buhârî, "Şürû'ü", 15). Mâna ile rivayetin örneklerinden olan telfikin bu şekli râvilerin adâlet ve zabt yönünden sika kabul edilmesi şartıyla câiz görülmüştür.

Hadiste telfik yapan ilk âlimin Zührî olduğu söylenmişse de ondan önce vefat eden Urve b. Zübeyr, Saîd b. Müseyyeb, Ubeydullah b. Abdullah, Hasan-ı Basrî, Atâ b. Ebû Rebâh gibi birçok âlim telfik yapmıştır. Ancak Zührî'nin diğerlerine göre daha çok telfik yaptığı kesindir. Nitekim kendisinden Buhârî yetmiş yedi, Müslim elli, Tirmizî on sekiz, Nesâî kırk bir, Ebû Dâvûd otuz iki, İbn Mâce yirmi bir telfikli hadis rivayet etmiştir. İmam Mâlik, bizzat Hz. Peygamber'e ait sözlerin naklinde telfik yapılmasını hoş karşılamamış, başkalarının beyanlarıyla ilgili rivayetlerde ise bunu câiz görmüştür. Ona göre hadisleri

Resûl-i Ekrem'in tavsiye ettiği şekilde "iştirâk gibi nakletmek" esastır. Ayrıca bu kapı açık tutulursa telfiki iyi yapamayanlar da buna teşebbüs edecek ve hadisleri korumada zorluk çekilecektir. Bununla birlikte Mâlik'in de zaman zaman telfik yaptığı ve telfikli rivayet naklettiği bilinmektedir (*el-Muvaṭṭaʿ*, "Nüzûr", 6).

II. (VIII.) yüzyıldan sonra gelen hadis âlimlerinin çoğu, sika olan ve rivayet işini iyi bilen kimselerin telfik ile hadis rivayet etmelerinde sakınca görmemiştir. Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim gibi hadis imamları genellikle bu yöntemi kabul etmişler ve kendi eserlerinde bu yolla hadis nakletmişlerdir. Bilhassa Müslim telfikin her türünü çokça uygulamıştır. Bu durum bazıları tarafından onun bir üstünlüğü diye görülürken Beyhakî ve Zeynüddin el-İrâkî gibi âlimler bunu bir eksiklik olarak değerlendirmiştir. Ancak Müslim'in bu konuda çok titiz davrandığı, telfik yaptığına buna ya isnadda ya da metin içerisinde veya sonunda mutlaka işaret ettiği bilinmektedir (meselâ bk. "Îmân", 2, 3, 14, 23, 24, 27, 28, 29, 40, 45, 60, 118, 147). Öte yandan bir kısım âlimler ister kasıtlı ister hata ile olsun telfikle biri mürsel veya mevkuf, diğeri müsned ve merfû iki yahut daha fazla hadisin birleştirilmek suretiyle muttasıl hale getirilmesi, bazı çeşitlerinde idrâc ihtimali olan lafız farklarının göz ardı edilmesi, râvileri birbiriyle görüşmeyen an'aneli bir rivayetin sırf muhteva birliği gerekçesiyle diğerleriyle birleşmesi ve bu yolla birçok illetin ortaya çıkması ihtimali bulunduğu için hadiste telfiki câiz görmemiştir. Bir hadis kitabının birkaç şeyhten dinlendikten sonra sadece birinin asıl nüshasıyla karşılaştırılıp alınmasını, daha sonra hepsinden nakledilmesini bazı âlimler câiz görmüşlerse de, bu uygulama genellikle doğru bulunmamıştır. Hadisleri telfik edilecek iki şeyhten biri sika, diğeri mecrûh ise ikincinin rivayetinde idrâc vb. bir kusur bulunma ihtimali olduğundan bunların rivayetlerinin birleştirilmesi de hoş karşılanmamıştır. Ahmed b. Hanbel bu şekilde gelen telfikli rivayetleri nakletmiş, ancak sihat şartı gözeten Buhârî ve Müslim bunlara itibar etmemiştir. Telfikli rivayetlere daha çok siyer ve megâzî kitaplarında rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-ḥadis*, s. 223-225; Nevevî, *İrşâdû tullâbi'l-ḥakâ'ik* (nşr. Nüreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s. 163-164; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *İhtîşâru 'Ulûmü'l-ḥadis* (Ahmed M. Şâkir, *el-Bâ'isü'l-ḥaşiş* içinde), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütüb-i'l-ilmîyye), s. 147; İrâkî, *Fethu'l-muğis*, s. 269-271; a.m.f., *et-Takvîd ve'l-izâh* (nşr. Abdurrah-

man M. Osman), Beyrut 1401/1981, s. 232-233; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdül-latîf), Beyrut 1409/1989, II, 111-112, 124-125; Keşfü'z-zunûn, I, 480; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 316-319; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 474-476; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 400-401; Yâsir Ahmed eş-Şimâîf, *Cem'ü'l-müfterak mine'l-ḥadisî'n-nebevî ve eşeruhû fi'r-rivâye ve'r-ruvât*, Amman 1999, s. 23-27, 45-47, 64-66.

BÜNYAMİN ERUL

TELFİK

(التلفيق)

Fikhî bir meselenin hükmünü farklı mezheplerden seçilen unsurları bir araya getirerek oluşturma anlamında terim.

Sözlükte "dikmek, yamamak, eklemek" anlamındaki **telfik**, fıkıh usulü terimi olarak "bir meselenin hükmünü birden fazla mezhepten seçilen unsurlardan yararlanarak oluşturmak" demektir. Abdestli bir kimsenin, hem mahremi olmayan kadına dokunduğu hem vücudundan kan aktığı halde birinci durumun Hanefî, ikincisinin Şâfiî mezhebine göre abdesti bozmadığı hükümlerini bir araya getirip kendini abdestli sayması telfik için verilen örneklerdendir. Bu terim hakkında yapılan tariflerin bir kısmı farklı mezheplerden alınmış hükümlerin bir araya getirildiğini, diğer bir kısmı bununla daha önce hiçbir müctehidin sahih olarak nitelemediği abdest, zekât ve nikâh gibi yeni bir şer'î hakikatın ihdas edildiğini vurgular.

Mukallidin (âmmî) karşılaştığı bir meselede, farklı mezheplerden kendisine en az yükümlülük getiren yahut uygulanması kişisel durumu açısından en kolay olan görüşü tercih edip edemeyeceği (el-ahz bi'l-ehaf) tartışması mezheplerin istikrar kazanmaya başladığı döneme kadar uzanmaktadır. Fıkıh usulünde genellikle "ittibâu'r-ruhas / tettebbuu'r-ruhas" başlığı altında tartışılan bu meselede olumsuz tavır ortaya koyan müellifler görüşlerini temellendirirken çoğu defa taklit kavramının muhtevasından hareket etmektedir. Onlara göre taklidin temel unsuru âmmî-âlim ilişkisi olup âmmî fikhî bir görüşe değil o görüşün sahibi olan âlime uymaktır; dolayısıyla mukallid fikhî görüşler değil, âlimler arasından tercih yapılabilir. Mukallidin kendisi için en kolay bulduğu görüşü seçebileceğini savunanlara göre ise bütün meselelerde tek bir âlime veya mezhebe bağlı kalmayı zorunlu kılacak bir kural koymak fıkıh usulü açısından mümkün

değildir. Yaşadığı bölgede veya toplumda bir mezhebin hâkim bulunması, hatta kendisinin bu mezhebin fetvaya esas olan görüşlerinin (müftâbih) isabeti hakkında zann-ı gâlibe sahip olması mukallidin bu mezhebe dayalı fetvalara bağlı kalmasını gerektirmez. Öte yandan bu görüş sahipleri İslâm'ın kolaylık dini olduğunu ve insanların maslahatını gerçekleştirmeyi hedeflediğini vurgulamaktadır. Telfik ile ittibâu'r-ruhas kavramları arasında başlıca iki fark bulunmaktadır. Öncelikle ittibâu'r-ruhas farklı meseleler için farklı mezheplerin görüşleri alınmakta, telfikte ise bir mesele hakkında herhangi bir mezhep tarafından ileri sürülme bir hüküm çeşitli mezheplerden alınan unsurlarla meydana getirilmektedir. Ayrıca en kolay veya şahsî maslahata en uygun olanı tercih etme anlamı ittibâu'r-ruhasın zaruri bir unsuru iken telfik yöntemiyle mukallide daha ağır gelen bir hüküm elde etmek mümkündür.

Telfik kavramının, en az yükümlülük getiren fikhî görüşün tercihi dair usul tartışmaları çerçevesinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu kavramla ilişkili birtakım meselelere VII. (XIII.) yüzyıldan önce kalem alınmış usul eserlerinde rastlanmaktadır. Ancak telfikin tettebbuu'r-ruhasın farklı bir mesele sıfatıyla VII. yüzyılda ele alındığı ve bu gelişmede Şehâbeddin el-Karâfî'nin önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır. Karâfî tarafından müstakil bir problem halinde ele alınmakla birlikte telfik kelimesi muhtemelen VIII. (XIV.) yüzyılın sonlarında fıkıh usulü terimi haline gelmiştir. IX. (XV.) yüzyılın son yarısından itibaren özellikle Dimaşk-Kahire eksenindeki bölgede telfikin gerek fıkıh usulü ve fetva eserlerinde gerekse ilgili risâlelerde yoğun biçimde işlendiği görülmektedir. Telfik, modernleşme sürecinin öncesindeki yaklaşık üç asır boyunca fıkıh usulünün en canlı tartışma alanlarından biri olmuştur. Bu dönemde telfik tartışmalarına her mezhepten fakihler katılmakla birlikte ilgili literatürde adı geçen bölgede yaşamış İbn Nuceym, İbn Abdülazîm el-Mekkî, Şürünbülâlî ve Abdülganî en-Nablusî gibi Hanefî fakihlerinin ağırlıkta bulunduğu görülmektedir.

Telfike hiçbir şekilde izin verilmemesini isteyen Nablusî, Seffârîni, Şürünbülâlî gibi fakihler görüşlerini temellendirirken daha ziyade sedd-i zerâi ilkesine dayanmaktadır. Bu anlayışa göre telfike cevaz verildiği takdirde bu yöntem sadece mukallidin daha az yükümlülük getiren hükümler elde etmek amacıyla kullanacağı bir vası-